

Professor Gunnel Ekroth
Institutionen för arkeologi och antik historia
Uppsala universitet
Box 626
75126 Uppsala
gunnel.ekroth@antiken.uu.se

Uppsala 2015-11-02

ANSÖKAN OM MEDEL FÖR FORSKNINGSVISTELSE VID DET SVENSKA INSTITUTET I ATHEN

The Geometric-Archaic cult-place by the Mycenaean tholos tomb at Berbati. A hero-cult within its Argive religious, social and political setting

I. PLAN FÖR VISTELSEN

Ansökan avser möjlighet till fyra månaders heltidsforskning för att slutföra projektet *The Geometric-Archaic cult-place by the Mycenaean tholos tomb at Berbati. Hero-cult within its Argive religious, social and political setting*. Vistelsen förläggs till Svenska institutet i Athen, de arkeologiska museerna i Mykene, Nauplion, Argos och Athen samt materialdepåerna i Tiryns och Korinth.

Bakgrund

Berbatidalen i landskapet Argolis har sedan 1920-talet varit fokus för svenska arkeologers arbete. På 1930-talet undersökte Uppsalaprofessorn Axel W. Persson en mykensk tholosgrav i Berbatidalen, öster om Mykene. Arkeologiska undersökningar gjordes även vid den huvudsakliga bosättningen i dalen, Mastos, samt av gravfält på sluttningarna i nordväst. Berbatidalen var under 1988-1990 fokus för en omfattande ytinventering ledd av Svenska institutets i Athen dåvarande direktör, Berit Wells, i vilken jag deltog och även publicerade det geometriska-arkaiska materialet. Under detta projekt påträffades en kultplats från geometriska-arkaisk tid (ca 700-500 f.Kr.) i anslutning till den mykenska tholosgravens och 1994 grävdes denna ut. En preliminär rapport kom i *Opuscula Atheniensia* 1996. Därefter har materialet bearbetats genom att ritas och dokumenterats men det har inte varit möjligt för mig att genomföra en slutgiltig publikation.

Den geometriska-arkaiska kultplatsen i Berbati är unik på många sätt. Under den sena järnåldern (800-600-tal f.Kr.) visade antikens greker ett stort intresse för bronsålderslämningar. Man lämnade keramik och votiver i mykenska gravar från 1300-1200-talen f.Kr. och inrättade även i vissa fall regelrätta helgedomar i anslutning till de mykenska lämningarna. Aktiviteten vid de mykenska gravarna har kopplats samman med fenomenet heroskult, alltså religiös vördnad av personer som levtt och dött, antingen i mytisk tid eller verkliga livet och som får en kult i anslutning till sin grav. Denna företeelse uppträder över hela Grekland på 700-talet f.Kr. och har också kopplats till spridningen av de homeriska diktverken men även till stadsstatens uppkomst.

Järnålderslämningarna vid bronsåldersgravarna rönt stor uppmärksamhet i forskningen på 1980-talet men intresset har därefter avmattats. Ett genomgående problem har dock varit att dessa lämningar uteslutande kommit fram då man undersökt bronsåldersfasen, vilket inneburit att man inte brytt sig om att noggrannare dokumentera den senare aktiviteten, vare sig dess läge eller omfattning. Det är alltså oftast en slump att vi vet att människor under järnålder faktiskt uppmärksammade bronsåldersgravarna för religiösa syften. Kultplatsen i Berbati är därför unik eftersom detta är en utgrävning av en geometriska-arkaisk fyndlokal inriktad specifikt på denna fas av platsen och inte den tidigare bronsåldersaktiviteten.

Depån i Berbati innehöll hundratals keramikobjekt samt figuriner från ca 700-500 f.Kr. Detta är en period som är tämligen okänd i Argolis, framför allt eftersom både

bosättningsaktivitet, gravar och keramikproduktion sjunker kraftigt. Vi har alltså mycket mindre material att tillgå för 600- och 500-talen f.Kr. än under den tidigare geometriska perioden (900-700-tal). Kultplatsen i Berbati ökar därför avsevärt vår kunskap om argivisk keramikproduktion, inte bara finvara utan även minityrkeramik och kokvara, men också om det argiviska samhället i stort och i synnerhet de religiösa uttrycken.

Slutligen är Berbatikultplatsen högintressant eftersom den av allt att döma är en kultplats där man medvetet avslutat kulten. Materialet spänner över 200 år men av deponeringskontexten att döma har det lagts ned vid ett enda tillfälle. Möjligen kan kulten under 600- och 500-talen ha skett kontinuerligt inne i själva tholosgraven men när man bestämde sig för att upphöra, tömdes gravkammaren på material, keramiken och figurinerna flyttades upp utanför graven och deponerades i kanten av den jordkulle som täckte den mykenska graven under antiken. Orsakerna till detta beslut kan ha varit många men måste relateras både till den sociala och den politiska utvecklingen i Argolis och Berbatidalen under 500-talet.

Arbetsplan

Vistelsen i Grekland delas upp i två tvåmånadersperioder under 2017.

Del 1, mars-april 2017

Arbetet under den första tvåmånadersperioden består dels i att kontrollera ritningar och katalogbeskrivningar av Berbatifynden, som förvaras i det arkeologiska museet i Mykene, dels att fotografera det material som ska ingå i publikationen. För den analytiska delen av publikationen krävs att Berbatimaterialet diskuteras i förhållande till fynd från samma perioder från andra utgrävningsplatser i Argolis, framför allt Mykene, Nauplion, Tiryns och Argos. Detta material förvaras antingen i museer eller i arkeologiska magasin på respektive ort. Jämförelsematerial av intresse finns även i Korinth och i Athen.

Att studera material i museer och arkeologiska magasin innebär dels att jag själv arbetar med materialet (studera och dokumentera former, lergods, dekor, depåernas sammansättning, utskilja import respektive vad som kan vara lokalproducerat, f.a. de kategorier jag tror kan ha tillverkats i Berbatidalen), dels diskuterar med forskare som undersökt andra fyndlokaler i området och är ansvariga för dessas publicering, dvs besitter en expertkompetens.

Vecka 1-3: Arbeta med Berbatimaterialet i Mykene, verifiering av ritat material, katalogdokumentation och fotografering. Jämförande studier av geometriskt-arkaiskt fyndmaterial från Mykene, f.a. Agamemnoneion, den s.k. kammargrav 222, Atreus skattkammare och Areshelgedomen norr om akropolen (i fall detta material är tillgängligt). Studier av material från Agios Adrianous som nu förvaras i Nauplion.

Vecka 4: Arkeologiska museet i Argos: studier av material från den Franska arkeologiska skolans utgrävningar på Agora, i Apollonhelgedomen på Larissa, vid teatern och gravområden samt från den grekiska länsantikvariska myndighetens räddningsgrävningar i Argos samt i Kourtaki.

Vecka 5: Tyska arkeologiska institutets materialdepå i Tiryns: studier av geometriskt-arkaiskt material från votivgropen uppe på citadellet, från depåer nordost om den förhistoriska muren som kan motsvara en helgedom och av fynd från tholosgraven vid foten av Profitis Elias-berget.

Vecka 6: Amerikanska arkeologiska skolans utgrävningsdepåer i Korinth: jämförande studier protokorintisk och korintisk keramik från Korinth med närområde, samt av fynden från votivdepån i Phlious (om dessa finns tillgängliga, oklart i dagsläget).

Vecka 7: Nationalmuseum i Athen: studier av material från Perachora och Argiviska Heraion. Detta material grävdes ut till stora delar för mer än 60-70 år sedan och det är i dagsläget oklart i vilken utsträckning det de facto finns tillgängligt för forskare i museets förråd. Först då en formell ansökan om att studera materialet gjorts kan detta klarna.

Vecka 8: Biblioteksarbete i Athen: färdigställande av katalogen över de fynd från Berbatidalen som ska ingå i slutpublikationen. Inarbetning av jämförelsematerial som studerats under v. 1-7, vilket innebär upparbetning av egen dokumentation samt av publikationer och utgrävningsrapporter.

Del 2, september-oktober 2017

Den andra tvåmånadersperioden inriktas på att färdigställa ett tryckfärdigt manus för publikationen, antingen i form av en längre artikel för *Opuscula* eller en monografi i Atheninstitutets serie. Denna vistelse består huvudsakligen av biblioteksarbete i Athen för att kunna konsultera de specialresurser som finns här, bl.a. Nordiska biblioteket men framför allt The Blegen Library (Amerikanska skolan) samt de oerhört rika biblioteken på Tyska arkeologiska institutet och Franska arkeologiska skolan. En lika betydelsefull del av vistelsen är diskussioner av mitt material och mina resultat med forskare verksamma i Athen.

Jag tänker även anordna en workshop på Svenska institutet i Athen med fokus på geometrisk-arkaiska kulturställningar vid mykenska gravar och detta materials kopplingar till heroskult. Detta forskningsområde har varit nästan iskallt de senaste 20 åren, samtidigt har mycket hänt både vad gäller utforskandet av grekisk religion och i synnerhet heroskult, och av samhälle, sociala strukturer och politisk utveckling under grekisk järnålder-arkaisk tid. Likaså har nytt empiriskt material tillkommit.

Vecka 1-3: Inläsning på litteratur tillkommen efter 2005: utgrävningspublikationer, artiklar och monografier med inriktning på geometrisk-arkaisk keramik och figurinmaterial men också på grekisk heroskult, religion under geometrisk-arkaisk tid samt landskapet Argolis i dess vidaste bemärkelse. Textproduktion: färdigställande av diskussion och analys av fyndmaterialet.

Vecka 3: Workshop kring geometrisk-arkaisk heroskult och mykenska gravar – Stand der Forschung. Textproduktion: arbete med diskussion och analys av depåns funktion som en heroskultplats i synnerhet inom den religiösa och sociala kontexten i landskapet Argolis.

Vecka 5-6: Textproduktion: färdigställande av diskussion och analys av depåns funktion som en heroskultplats i synnerhet inom den religiösa och sociala kontexten i landskapet Argolis.

Vecka 7: Färdigställande av bilder, planer och foton.

Vecka 8: Sista avstämning av texten, slutgiltig citatkontroll.

II. MOTIVERING

Vistelsen är viktig eftersom den kommer att möjliggöra att den geometrisk-arkaiska kulturställningen vid Berbatidalen som grävdes ut 1994 publiceras och materialet blir tillgängligt för forskarvärlden. Detta är ett åtagande som jag p.g.a. avhandlingsarbete och externa forskningsprojekt tyvärr inte kunnat slutföra men som även är av vikt för Svenska institutet i Athen, som har det yttersta ansvaret för att alla svenska fältprojekt blir publicerade. Jag har tidigare genomfört några mindre studier av vissa delar av den argiviska keramiska produktionen, bl.a. minatyrkeramik, samt identifierat vad jag tror är en typ av votivkärl som producerades i Berbatidalen men som dedicerades i helgedomar över hela Argolis och även i Korinthområdet (se IV. Meritförteckning), men saknat möjligheter till mer övergripande studier av detta helt klart understuderade område. Att ta ett samlat grepp på Berbatidepån skulle avsevärt bredda vår kunskap om keramikproduktion och materiell kultur i det geometriska och framförallt arkaiska Argolis, men även om religion och samhället i stort under samma tidsperiod och region. Jag har under åren arbetat utförligt med grekisk heroskult, både i min doktorsavhandling och i ett antal senare artiklar (se IV. Meritförteckning) vilket också gör det extra angeläget för mig att kunna slutföra denna studie av vad som tolkats vara en tidig heroskult.

En publikation av en arkeologisk utgrävning och de fynd som gjorts utgår (givetvis) alltid från materialet, vilket gör att arbetet måste bedrivas på plats i Grekland för att dokumentera fynden genom beskrivning, avritning och fotografering. Dessutom kräver en publikation att

materialet sätts in i en större utgrävnings- och forskningskontext, vilket sker genom att material från samma region och tid måste studeras på plats. Det räcker alltså inte med att se fynden på bilder och läsa beskrivningar, detta ger aldrig en fullständig bild av keramikens gods, ytbehandling och dekor. Vidare är mycket av det argiviska arkaiska materialet fortfarande opublicerat, vilket gör att det enbart kan studeras i de museer eller magasin där det förvaras.

Vistelsens andra del inriktas på biblioteksarbete i Athen, en nödvändighet eftersom den speciallitteratur som måste användas inte på långa vägar finns att tillgå i Sverige. Detta gäller framför allt grekiska publikationer av utgrävningar och projekt vilka ofta förekommer i mindre, lokala serier och konferensvolymerna utgivna av museer och länsantikvariska myndigheter. Slutligen krävs också att jag diskuterar mitt material och mina resultat med kollegor som arbetar med liknande material, allra helst på plats så att de själva kan se mina fynd och jag deras. Detta är också ett arbete som bara kan ske i Grekland.

III. REDOVISNING AV KONTAKTER

Jag har sen trettio år tillbaka regelbundet besökt Svenska institutet i Athen, först som student och doktorand, senare i egenskap av forskare och lärare, och detta är därför en miljö som är mycket välbekant för mig. Jag är sedan 2003 ledamot av styrelsen för Svenska institutet i Athen, under perioden 2005-2014 var jag styrelsens sekreterare och är sedan 2015 vice ordförande. Jag har samarbetat med institutets direktör, Arto Penttinen, i ett flertal arkeologiska projekt, bl.a. utgrävningen av den geometrisk-arkaiska kultplatsen i Berbati, och likaså organiserat masterskurser och vetenskapliga konferenser tillsammans med den biträdande direktören Jenny Wallensten.

Genom mitt mångåriga arbete i Grekland, framför allt vid det Svenska institutet, har jag ett stort kontaktnät i Athen, både bland forskare som vistas där permanent och sådana som förlägger delar av sin akademiska verksamhet dit, såväl grekiska som internationella kollegor. Bland de forskare med vilka jag kommer att diskutera Berbatimaterialet, både den rent materialmässiga sammansättningen och depåns religiösa tolkning, kan nämnas dr Christina Avronidaki, Nationalmuseum i Athen, dr Victoria Sabetai, Athens Akademi, dr Alexandra Alexandridou, Université Libre de Bruxelles, professor Alexander Mazarakis-Ainian, University of Thessaly, dr Nancy Bookidis, Amerikanska arkeologiska skolan Athen, professor Joseph Maran, ledare för Tyska arkeologiska institutets utgrävningar i Tiryns, dr Ulrike Polczyk, Tyska arkeologiska institutet i Athen, dr Katérina Barakari-Gleni, länsantikvariska myndigheten i Nauplion och dr Anna Philippa-Touchais, Franska arkeologiska skolan, Athen. Athen utgör med sina 17 utländska arkeologiska skolor och institut och sina grekiska vetenskapliga institutioner och museer en oerhört stimulerande forskningsmiljö som ständigt drar till sig forskare för längre eller kortare tid. Detta innebär ytterst goda möjligheter för mig både att presentera mina egna resultat vid Svenska institutet och i andra forskningssammanhang för att diskutera mitt arbete från alla tänkbara aspekter.

IV. MERITFÖRTECKNING

Examina och tjänster

1999	Filosofie doktorexamen i antikens kultur och samhällsliv, Stockholms universitet
2004	Docent vid Institutionen antikens kultur och samhällsliv, Stockholms universitet
2000-2010	Externfinansierad forskare (HSRF, VR och RJ) vid Institutionen antikens kultur och samhällsliv, Stockholms universitet
2011-	Professor i antikens kultur och samhällsliv , Institutionen för arkeologi och antik historia, Uppsala universitet (tillsvidareanställning)

Vetenskapliga utmärkelser

Kungl. vitterhets, historie och antikvitets akademiens pris för förtjänt vetenskapligt arbete 1998-1999 för avhandlingen *The sacrificial rituals of Greek hero-cults in the Archaic to the early Hellenistic periods*

Fältarkeologisk erfarenhet

- 1985-1986 *Koukounaries, Paros*, geometrisk-arkaisk boplats och helgedom, 11 veckor
1987 *Messene, Messenien*, klassisk-hellenistisk bosättning och helgedom, 4 veckor
1988-1990 *Berbat-Limnes projektet, Argolis*, inventering och bearbetning, 21 veckor, ansvarig för publiceringen av det sengeometriska och arkaiska materialet från detta projekt
1990 *Asine, Argolis*, hellenistisk befästningsmur, 3 veckor
1994 *Berbat, Argolis*, geometrisk-arkaisk kultplats, 3 veckor, ansvarig för publiceringen
1995 *Berbat, Argolis*, klassisk-hellenistisk bondgård, 3 veckor
2000-2001 *Midea, Argolis*, mykensk akropol, 5 veckor

Publikationer av relevans för projektet

- *The sacrificial rituals of Greek hero-cults in the Archaic to the early Hellenistic periods* (Kernos supplément 12), Liège 2002. 429 s.
- 'The Late Geometric and Archaic periods', i *The Berbat-Limnes archaeological survey 1988-1990* (ActaAth-4°, 44), red. B. Wells, Stockholm 1996, 179-227.
- 'The Berbat Valley Project: the 1994 season. Excavations by the tholos tomb', *Opuscula Atheniensia* 21, 1996, 191-201.
- 'Small pots, poor people? The use and function of miniature pottery as votive offerings in Archaic sanctuaries in the Argolid and the Corinthia', i *Griechische Keramik im kulturellen Kontext*, red. B. Schmaltz & M. Söldner, Münster 2003, 35-37.
- 'Heroes and hero cults', i *A companion to Greek religion* (Blackwell companions to the ancient world), red. D. Ogden, Oxford 2007, 100-114.
- 'Between bronze and clay. The origin of an Argive, Archaic votive shape', i *Forgerons, élites et voyageurs d'Homère à nos jours*, red. M.-C. Ferrière et al., Grenoble 2013, 63-77.

Gästföreläsningar i utlandet (urval)

Aix-en-Provence, Athen, Bryssel, Edinburgh, Erfurt, Freiburg, Geneve, Grenoble, Leeds, Oxford, Padova, Paris, Utrecht.

Deltagit i konferenser genom inbjudan (urval)

Universiteten i Bergen, Erfurt, Heidelberg, Kiel, Köpenhamn, Liège, Münster, Oslo, Paris, Reading, Rennes, Århus; museer och forskningsinstitut i Athen, Baltimore, Berlin, Innsbruck, Rom, Wien.

V. BUDGET

Totalt söks 381,8 tkr för en fyra månaders vistelse i Grekland uppdelat på två tvåmånadersperioder. Min tjänst som professor vid Institutionen för arkeologi och antik historia, Uppsala universitet, innefattar 50 % forskning och denna del kan jag utnyttja för projektet, vilket gör att lönekostnader enbart söks för 50 % av tiden. Tillstånd för att förlägga forskningsdelen av min tjänst inom RJ-vistelsen i Athen har getts av institutionens prefekt, professor Lars Karlsson (lars.karlsson@antiken.uu.se).

Medlen kommer att förvaltas av Institutionen för arkeologi och antik historia, Uppsala universitet, där OH-påslaget för närvarande ligger på 38 %. Detta påslag läggs på alla projektets kostnader, även resor och utlandstraktamente och måste tas med i budgeten.

Resor till och från Grekland avser ned- och hemresa vid fyra tillfällen, dvs. i början och slutet av varje månad.

Utgift	Grundkostnad	OH 38 %	Summa/ månad	Summa totalt
Lön, 50 % av nuvarande månadslön i fyra månader	31,5 tkr + sociala avgifter 50 % = 47,25 tkr	17,95 tkr	65,20 tkr	260,8 tkr
Resekostnader till och från Sverige	20 tkr	7,6 tkr		27,4 tkr
Utlandstraktamente för Grekland, 565 kr/dag i 120 dagar	67,8 tkr	25,76 tkr	23,4 tkr	93,6 tkr
Summa totalt				381,8 tkr

Vänliga hälsningar

Gunnel Ekroth
 Professor i antikens kultur och samhällsliv
 Institutionen för arkeologi och antik historia

gunnel.ekroth@antiken.uu.se
 Mobilnummer: 0733-460054